

УДК 930.24:633.63(477)«1941/1945»

**НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВСЕСОЮЗНОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ
ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У РОКИ
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

**SCIENTIFIC RESEARCHES OF THE ALL-UNION
RESEARCH INSTITUTE OF SACCHARINE
INDUSTRY ARE IN THE YEARS
OF SECOND WORLD WAR**

Корзун О. В.,

кандидат історичних наук, здобувач,
Національна наукова сільськогосподарська
бібліотека НААН (Київ, Україна),
e-mail: elkorzun365@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-2869-9549>

Korzun O. V.,

Candidate of Historical Sciences, National Scientific
Agricultural Library of the National Academy of
Agrarian Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine),
e-mail: elkorzun365@gmail.com, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-2869-9549>

Встановлено результати наукових досліджень Всесоюзного науково-дослідного інституту цукрової промисловості у роки Другої світової війни, де закладено підрунтя високоефективної селекції та агротехніки вирощування цукрових буряків й інших сільськогосподарських культур. З'ясовано, що науковцями інституту розроблено науково обгрунтовані агротехнічні заходи, що забезпечили високі врожаї зернових культур та цукрових буряків у зерно-буряковій сівозміні; виведено нові високоякісні сорти сільськогосподарських культур; організовано ефективні способи обробітку ґрунту та боротьби з хворобами і шкідниками сільськогосподарських культур. Взявши збіжжю районування сортів та розробкою комбінованих механізованих агрегатів для ефективного вирощування цукрових буряків.

Ключові слова: наукові дослідження, науково обгрунтовані агротехнічні заходи, цукрові буряки, зернові культури, обробіток ґрунту, боротьба з хворобами і шкідниками.

The results of scientific researches of the All-union research institute of saccharine industry are set in the years of Second World War, where soil of high-performance selection and agrotechnics of growing of sugar beets and other agricultural cultures is stopped up. It is found out, that the scientists of institute are work out scientifically reasonable agrotechnical measures that provided the high annual harvests of grain-crops and sugar beets in grain of beet crop rotations, the new high-quality varieties of agricultural cultures are shown out, the effective methods of till of soil and fight are worked out against illnesses and wreckers of agricultural cultures. Scientists are carry out districting of sorts and the combined mechanized aggregates are worked out for the effective growing of sugar beets.

Keywords: scientific researches, agrotechnical measures, sugar beets, grain-crops, till of soil, fight, are scientifically reasonable against illnesses and wreckers.

У роки Другої світової війни науково-дослідним установам сільськогосподарського напрямку було спричинено значної шкоди: руйнування та грабування і взагалі повне знищення [1, с. 58]. Після початку воєнних дій на території УРСР деякі науково-дослідні установи евакуювали, де вони продовжували виконувати галузеві наукові дослідження з пристосуванням до місцевих ґрунтово-кліматичних умов [2, с. 176]. Після повернення на звільнені від німецьких окупантів території науковці також вирішували проблеми організаційного спрямування [3, с. 20]. Визначення результатів науково-дослідної роботи з різних галузевих напрямів у роки Другої світової війни є вагомим основою для неупередженого відображення минулого і ефективного планування перспективного аграрного виробництва [4, с. 45].

Важлива праця вчених, які ліквідували негативні наслідки господарювання німецько-фашистських окупантів шляхом відновлення виробництва якісної сільськогосподарської продукції, забезпечила подальший ефективний розвиток сільського господарства УРСР.

Встановленню особливостей діяльності науково-дослідних установ УРСР у роки Другої світової війни присвячені праці багатьох вітчизняних вчених: Л. Б. Борисенка, В. А. Вергунова, Н. П. Коваленко, Г. І. Комликової, С. В. Могилука, О. Г. Перехреста, Н. І. Пшеничного та інших. Проте залишаються недостатньо з'ясованими особливості наукових досліджень однієї з славетних сільськогосподарських установ за напрямом селекції та агротехніки вирощування цукрових буряків й інших сільськогосподарських культур – Всесоюзного науково-дослідного інституту цукрової промисловості (нині – Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН).

Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН створено у квітні 1922 р. як Науковий інститут селекції [5, арк. 110]. До нього увійшли дослідно-селекційні станції, пункти, сортодільниці, які у своєму складі мали фахівців з вірусології, гербології, ентомології, мікології, фітопатології та інших напрямів наукових досліджень [5, арк. 111]. Упродовж 1934–1945 рр. установа існувала як Всесоюзний науково-дослідний інститут цукрової промисловості (ВНДЦП). Ще у довоєнні роки інститут став масштабною науково-дослідною установою, яка виконувала значний обсяг наукових досліджень з проблем селекції та агротехніки вирощування цукрових буряків та інших сільськогосподарських культур [5, арк. 102]. Основними досягненнями інституту у довоєнний період щодо селекції цукрових буряків було: обгрунтування і організація, планування та розміщення мережі дослідних установ з цукробурякового виробництва; повне забезпечення попиту на чистосортне насіння цукрових буряків; обгрунтування і впровадження у практику правильного районування сортів цукрових буряків; поглиблене розроблення теоретичних основ селекційного процесу і широке дослідження біології цукрових буряків [5, арк. 117].

Упродовж 1940–1941 рр. вчені інституту виконували дослідження за науковими темами різного спрямування: «Комплексне дослідження агротехніки та розроблення системи агротехнічних заходів, що забезпечить високі та стійкі урожаї цукрових буряків, зернових культур і трав у зерно-просапних сівозмінах з метою підвищення родючості ґрунту» під керівництвом С. І. Печора [6, арк. 12]; «Дослідження удобрення цукрових буряків, озимої пшениці та багаторічних трав» [7, арк. 2], «Розроблення системи удобрення бурякових висадок і удосконалення заходів культури маточних буряків та умов їх зберігання» під керівництвом С. І. Кузьмича [6, арк. 16]; «Дослідження способів обробітку ґрунту, що забезпечують отримання

високих та стійких урожаїв цукрових буряків та зернових культур» під керівництвом І. Т. Корольова [6, арк. 14]; «Дослідження агротехнічних заходів, що забезпечують отримання високих та стійких урожаїв багаторічних бобових і злакових трав» під керівництвом І. І. Лободи [7, арк. 9]; «Використання грибів та бактерій як біологічного добрива з метою підвищення урожайності культур зерно-бурякових сівозмін і окультурення ґрунтів для систематичного підвищення родючості ґрунту» під керівництвом І. І. Канівця [6, арк. 20]; «Використання відходів марганцеворудної промисловості і кухарської солі для удобрення культур у зерно-бурякових сівозмінах» [7, арк. 11], «Оцінювання способів приготування, зберігання і використання гною у бурякосійних господарствах» під керівництвом П. А. Власюка [6, арк. 21]; «Розроблення системи заходів боротьби з хворобами цукрових буряків та інших культур у зерно-бурякових сівозмінах» [7, арк. 18], «Розроблення спеціальних фітопатологічних методів селекції цукрових буряків, зернових і бобових культур на стійкість до хвороб» під керівництвом В. П. Муравйова [6, арк. 11].

Важливим було виконання наукових тем з механізації вирощування цукрових буряків: «Розроблення сіялки для однозернового дистанційного посіву цукрових буряків і визначення агрономічного та економічного оцінювання його ефективності» під керівництвом М. П. Менжеги [6, арк. 31]; «Механізація висадження бурякових висадок» під керівництвом В. А. Терентьєва [7, арк. 23]; «Впровадження канавокопачів марки «ВНДЦ» і подальше їх удосконалення» під керівництвом Т. А. Пасічника [6, арк. 32]; «Дослідження у різних виробничих умовах культиватора з активними робочими органами системи Касторного і подальше його удосконалення» під керівництвом Б. Ф. Очеретяного [7, арк. 26]; «Розроблення та впровадження універсальної сіялки підкопищика для посіву і підживлення висадок, маточних та фабричних буряків» під керівництвом Н. В. Туника [6, арк. 34].

Велике значення мало виконання наукових тем за напрямом економіки та організації виробництва цукрових буряків: «Організація зразково-показових і рентабельних буряківничих радгоспів» [8, арк. 17], «Ефективне поєднання живої та механізованої тяглової сили в напружені періоди у буряківничих радгоспах» під керівництвом [6, арк. 29], «Оцінювання окремих типових сівозмін з використанням засобів виробництва і праці» під керівництвом [7, арк. 32], «Економічне оцінювання окремих агротехнічних заходів, що застосовували в буряківничих радгоспах» під керівництвом Ю. М. Шоломого [7, арк. 33]; «Дослідження та обґрунтування досвіду буряківничих радгоспів» під керівництвом Є. А. Тонкаля [6, арк. 30].

Важливими були дослідження за напрямом селекції та генетики цукрових буряків: «Виведення нових сортів цукрових буряків, що забезпечували високу урожайність високоякісної сировини за збором цукру» під керівництвом І. Ф. Бузанова

[6, арк. 1]; «Розроблення нових методів виведення і розмноження високопродуктивних сортів цукрових буряків» під керівництвом М. М. Шелехова [7, арк. 37]; «Генетичне дослідження культури буряків і отримання нових початкових матеріалів» під керівництвом В. Ф. Савицького [6, арк. 3]; «Отримання нових форм цукрових буряків на основі гібридизації диких та культурних буряків» під керівництвом В. П. Зосимовича [7, арк. 40]; «Розроблення методів управління процесом запліднення цукрових буряків» [6, арк. 4], «Цитологічне дослідження поліплоїдії» під керівництвом Є. І. Харченко-Савицької [7, арк. 42].

За напрямом фізіології, біохімії та анатомії дослідження виконували за темами: «Фотосинтез і дихання цукрових буряків в умовах різного живлення» [6, арк. 5], «Фізіологічні показники різних за урожайністю та цукристістю цукрових буряків» під керівництвом І. М. Толмачова [7, арк. 43]; «Розроблення теорії нагромадження цукру» під керівництвом А. С. Оканенка [6, арк. 6]. За напрямом насіннезнавства дослідження виконували за темою: «Розроблення заходів очищення, зберігання і передпосівного обробітку насіння цукрових буряків» під керівництвом В. В. Задлер [7, арк. 45]. За напрямом селекції злакових і кормових культур дослідження виконували за темами: «Виведення нових високопродуктивних і стійких сортів зернових і кормових культур» [6, арк. 8], «Удосконалення насіння еліти у самообпилювачів та перехреснообпилювачів» під керівництвом А. Т. Курбатової [7, арк. 48]; «Підвищення зимостійкості у озимих культур» [6, арк. 9], «Дослідження винахідницької здатності при заплідненні у самообпилювачів та перехреснообпилювачів» під керівництвом Л. П. Максимчука [7, арк. 49]; «Використання географічної мінливості у самообпилювачів при тривалому репродукуванні» під керівництвом І. К. Безпалова [6, арк. 10].

Вже 24 серпня 1941 р. через воєнні дії на території УРСР основний склад науковців інституту під керівництвом кандидата наук І. Ф. Бузанова був евакуйований до Рамонської селекційної станції, що знаходилась у Воронезькій області [5, арк. 121]. З метою швидкого та ефективного вирішення виробничих проблем в умовах воєнного часу було реорганізовано структуру інституту, де первинними ланками стали відділи, а не лабораторії, як це було у довоєнний період. Після реорганізації за наказом директора ВДЦП І. Ф. Бузанова №133 до складу інституту входило три наукові відділи: селекції, агротехніки, механізації, а також адміністративно-господарський відділ [9, арк. 158]. Загалом штат інституту нараховував 21 наукового співробітника та 3 адміністративних працівників [9, арк. 159]. Вже 20 жовтня 1941 р. на основі розпорядження начальника Головцукру С. П. Сторожука інститут повторно евакуювали до трьох цукрових комбінатів, що підпорядковувались Наркомату Харчової промисловості та Головцукру: Новотроїцького і Фрунзенського Киргизської РСР та Меркенського Казахської РСР [9, арк. 173].

На основі вищенаведених цукрових комбінатів вченими інституту було створено нову мережу дослідних селекційних полів [5, арк. 121].

У звіті науково-виробничої діяльності інституту зазначена інформація про вивезення всього селекційного матеріалу та документації інституту і селекційних станцій: Весело-Подоланської, Верхнячської, Іванівської, Льговської, Первомайської та Рамонської [10, арк. 1]. Вченими інституту і селекційних станцій вдалося евакуювати цінні сортові матеріали та результати багаторічних досліджень зернових культур і трав [11, арк. 15]. Зокрема, наукові річні звіти інституту та селекційних станцій; найбільш цінний селекційний матеріал у вигляді зразків насіння селекційних культур – озимого жита, озимої пшениці, ярої пшениці, вівса, ячменю, проса, гороху, вики ярої, конюшини, люцерни, еспарцету та злакових трав; найбільші партії насіння всіх районованих та перспективних сортів зернових культур і трав, виведених окремими селекційними станціями; найбільш цінне лабораторне обладнання [5, арк. 125]. Евакуйований насіннєвий матеріал довелося розмістити у двох географічно відділених місцях: Тимашевській насіннєвій базі у Куйбишевській області та Бійській селекційній станції в Алтайському краї [8, арк. 33]. У зв'язку з необхідністю репродукування евакуйованих матеріалів, виведене насіння частково довелося відправити у Новотроїцький буряківничий радгосп у Фрунзенській області Киргизької РСР, де розмістились вчені та основні наукові матеріали інституту [12, арк. 10].

Упродовж 1942–1943 рр. в евакуації до східних районів СРСР науковцями інституту виконано значний пласт науково-дослідної роботи. Вченими збережено і розмножено основний генофонд цукрових буряків, що забезпечило після звільнення УРСР від німецько-фашистських загарбників повне відновлення довоєнного обсягу селекційно-насінницької роботи у науково-дослідних станціях інституту та посів цукрових буряків на значних площах країни [10, арк. 2]. На селекційних станціях дослідження виконували за всіма основними категоріями селекційного процесу: в селекційних розплідниках, у порівняльних дослідженнях, з висадженням еліти, зі здійсненням районного та державного сортовипробування [10, арк. 3]. Для ґрунтово-кліматичних умов Середньої Азії було розмножено нові гібриди кормових, столових і деяких диких форм цукрових буряків, здійснено дослідження їх фізіологічних та біохімічних властивостей [13, арк. 2]. Зокрема, в Іссик-кульській і Фрунзенській областях та в Узбецькій РСР. Спільно з Фрунзенським пунктом був розроблений новий більш ефективний безвисадковий спосіб вирощування насіння цукрових буряків [5, арк. 122].

Основним завданням в евакуації щодо удосконалення вирощування зернових культур і трав було: збереження евакуйованого селекційного матеріалу шляхом часткового репродукування та створення гарних умов при зберіганні насіння у

складах; розмноження виведеного насіннєвого матеріалу районованих і перспективних сортів у обсязі, що забезпечував повне відновлення насіннєвих посівів на звільнених від німецько-фашистських окупантів селекційних станціях [10, арк. 5]. З виконання зазначеного завдання у 1944 р. в інституті відмічено підвищення реєвакуйованого селекційно-насіннєвого матеріалу більше ніж у 100 разів, що становило 1324% [5, арк. 126]. За деякими сортами озимої пшениці та вівса з насіння, вивезеного у кількості, меншій за 1 кг, шляхом застосування ефективних заходів з його розмноження, отримано насіння від 17 до 70 т. Вченими обґрунтовано для впровадження в сільськогосподарське виробництво Киргизької РСР ефективне вирощування: гороху для поливних районів Чуйської долини; для богарних земель озимого жита, як культури менше чутливої до пошкодження шкідником черепашкою та значно більше стійкої до несприятливих умов посухи і родючості ґрунту у порівнянні з озимою пшеницею [5, арк. 126].

Науковцями досліджено і впроваджено у виробництво ефективні заходи агротехніки у поливних районах бурякосіяння Казахської, Киргизької та Узбецької РСР [5, арк. 131]. З підвищення ефективності насінництва цукрових буряків встановлені оптимальні терміни і способи посіву, внесення добрив, збирання та кагатування маточників цукрових буряків. Розширені площі насінників, що за короткий термін дозволило у воєнний час зайняти значне місце у виробництві та забезпеченні після звільнення від фашистської окупації основних районів бурякосіяння УРСР насінням цукрових буряків [14, арк. 25].

За мірою звільнення основних районів бурякосіяння УРСР від німецько-фашистських загарбників було відновлено довоєнну кількість мережі сортоділянок цукрових буряків [15, арк. 3]. Зокрема, у 1944 р. – 19 сортоділянок, 1945 р. – 12 сортоділянок, 1946 р. – 52 сортоділянки, що відповідало довоєнним розмірам [5, арк. 123]. Після реєвакуації інституту у м. Київ на початку 1944 р. насіннева робота щодо зернових культур та трав була повністю відновлена упродовж трьох років [5, арк. 126]. Крім низки наукових досліджень у галузі генетики, селекції, насінництва зернових культур і трав науковими співробітниками інституту і селекційних станцій виведено і передано у сільськогосподарське виробництво багато цінних нових сортів озимої пшениці, озимого жита, вівса, ярого ячменю, проса, гороху, сочевиці, вики ярої, люцерни, конюшини, еспарцету, вівсяниці [16, арк. 35].

Упродовж 1944–1945 рр. вченими інституту виконано вагомий науковий дослідження за різними науковими напрямками. Зокрема, за напрямом селекції цукрових буряків розроблено методи індивідуального, групового і масового відбору, основні положення міжвидових, міжсорткових і внутрішніх сорткових, діалельних і насичених схрещувань [5, арк. 118]. Науковцями опрацьовано методи відбору і оцінювання сортів

цукрових буряків за спеціальними ознаками: швидкостиглість, невітковість, посухостійкість, знижений склад шкідливого азоту і золи, підвищення доброякісності, зменшення дерев'янистості, стійкість до хвороб, реагування на різні поживні елементи та температури при пророщуванні [17, арк. 3]. За напрямом генетики цукрових буряків доведено ефективність практичного впровадження у селекційний процес кормових, столових буряків та мангольду, а також низки диких форм буряків з метою збагачення вихідного матеріалу для селекції більш урожайних і цукристих форм цукрових буряків, що забезпечували морозостійкість та стійкість до шкідників і хвороб [5, арк. 118]. За напрямом цитології цукрових буряків встановлено ефективність процесів квітування, запліднення та ембріонального розвитку цукрових буряків; розроблено методику і техніку штучної гібридизації, методи отримання насіння при самозапиленні аутостерильних рас; досліджено міжвидові гібриди цукрових буряків [17, арк. 22].

За напрямом анатомії цукрових буряків детально досліджені упродовж всього періоду розвитку цукрових буряків першого і другого року важливі органи: листки, черешки, коренеплоди, а також стебла, клубочки і насіння; анатомічно досліджено динаміку росту листків і коренеплодів цукрових буряків за безвсадкового способу вирощування насіння цукрових буряків [5, арк. 120]. Він дозволив скоротити до 40% потребу в робочій силі та зменшити собівартість насіння та часу його виробництва на 1 рік [5, арк. 132]. У стаціонарних дослідах встановлено ефективність систем обробітку ґрунту та удобрення у травопільних сівозмінах з вирощуванням бобово-злакових травосумішок [18, арк. 10]. Визначено, що травопільні сівозміни за їх впливом на родючість ґрунту мали перевагу перед паропросапними сівозмінами у напрямі покращання фізичних властивостей і водного режиму ґрунту. З'ясовано, що покращання фізичних властивостей обумовлено значно більшою кількістю залишеної органічної маси та більш рівномірним її розподіленням у шарах ґрунту [17, арк. 53].

За напрямом фізіології і біохімії цукрових буряків досліджено процеси фотосинтезу, водного режиму, мінерального живлення та дихання різних сортів цукрових буряків; проблеми цукроутворення і динаміки ростових процесів у різних умовах зовнішнього середовища [5, арк. 120]. Досліджено ефективність розподілення цукру у тканинах коренеплодів різних форм цукрових буряків. Встановлено, що у судинних пучках внутрішньої частини кореня більше сахарози, ніж у відповідних шарах між пучкової паренхіми. У напрямі мікробіологічних досліджень встановлено, що рання оранка активізувала мікробіологічні процеси у ґрунті, а більш пізня – забезпечувала інтенсивну діяльність мікрофлори на наступний рік [5, арк. 133]. Більш цукристі сорти буряків вимагали посиленого азотного живлення, а урожайні – фосфорного; захворюваність цукрових буряків стрімко знижувалась при підвищенні норм

внесення мінеральних добрив, особливо калійних [5, арк. 134].

Науковцями інституту встановлено, що ґрунти поливних районів бурякосіяння Казахської, Киргизької та Узбецької РСР були мало забезпечені азотом і фосфором, у зв'язку з чим внесення добрив підвищувало урожайність цукрових буряків на 10–15 т/га [5, арк. 136]. Визначено, що аміачна селітра в основному удобренні при внесенні у рядки та у підживленні переважала вплив на цукрові буряки натронної селітри [5, арк. 134]. Ефективність аміачної селітри підвищувалась при додаванні кухарської солі і сірчанокислого магнію. Поєднання сірчанокислого калію з хлористим калієм було більш ефективним, ніж дія кожного з них окремо. Солі магнію позитивно діяли на цукристість буряків при внесенні в останній період їх вегетації, що вказувало на необхідність застосування зазначеного удобрення під глибоку оранку. Це забезпечило використання у бурякосійних господарствах значних покладів сірчанокислих солей у Західних областях УРСР, а також у Саратовській та Чкаловській областях СРСР. Поєднання фосфорного борошна з сірчанокислим калієм у посівах цукрових буряків забезпечувало значний приріст урожайності зазначеної культури [5, арк. 135]. Визначено важливе значення для ефективного вирощування цукрових буряків поєднання внесення органічних та мінеральних добрив, а також застосування марганцевих мікродобрив. Ефективним виявилось застосування грибного препарату триходермалігнорум, який використовували шляхом внесення у ґрунт та у вигляді бовтанки для обробітку насіння перед посівом [18, арк. 12]. Ефективність такого заходу полягала у підвищенні урожайності цукрових буряків на 1,2 т/га, озимої пшениці – на 0,3 т/га, насіння цукрових буряків – до 0,3 т/га і ярих зернових – до 0,3 т/га [5, арк. 135].

Вченими розроблено і обґрунтовано для використання у виробництві новий спосіб вирощування цукрових буряків, що забезпечував використання для посіву сегментованого насіння високої якості [5, арк. 136]. Практичне впровадження такого способу у колгоспах і радгоспах забезпечило підвищення урожайності та економічної ефективності вирощування цукрових буряків. У відділі механізації удосконалено процес посадки цукрових буряків шляхом впровадження розробленої конструкції машин, що працювали на тязі від трактора з демультиплікатором та без нього [5, арк. 139]. Досліджено та випробувано нові бурякові сіялки і апарати дистанційного та пунктирного посіву цукрових буряків, а також випробування нових бурякозбиральних машин та нових валково-рядкових способів їх збирання та очищення [5, арк. 140]. Вченими удосконалено механізацію процесів міжрядкового обробітку і підживлення цукрових буряків, а також ефективного внесення основного удобрення [5, арк. 141].

У відділі фітопатології досліджено стійкість сортів цукрових буряків проти основних хвороб,

розроблено методики і техніки їх впровадження [5, арк. 141]. Досліджено наступні хвороби: коренейд, церкоспороз, переноспороз, іржа, еріозіфоз, бактеріози, мозаїка, кагатна і бура гнилі, ризоктоніоз, парша та ін. Практичне використання результатів фітопатологічних досліджень забезпечило ефективну боротьбу з хворобами цукрових буряків у насінницьких господарствах [5, арк. 142]. Розроблено мікробіологічний метод виведення сортів цукрових буряків, стійких до кагатної гнилі в умовах заводського збереження, який було впроваджено у селекційний процес з виведення нових сортів цукрових буряків на всіх селекційних станціях інституту [5, арк. 145]. Використання зазначеного методу забезпечило підвищення коренів цукрових буряків проти кагатної гнилі у сортів, які випускали на селекційних станціях.

На основі дослідження біоекології бурякового довгоносика вченими відділу ентомології інституту було розроблено та впроваджено у виробництво ефективну систему заходів боротьби з цим шкідником. Зокрема, покращена система загороджувальних і направляючих канавок, механізоване їх прокладання, розроблена методика і техніка затравлення в ловецьких колодязях fumігантами, запропонований приманковий метод боротьби, досліджено дію паразита бурякового довгоносика – яйцеїд ценокрепис [5, арк. 146]. Для окремих районів бурякосіяння вченими інституту розроблено і впроваджено системи заходів боротьби з небезпечними шкідниками цукрових буряків: лучним метеликом, блохами, озимою совкою та карадріною, які широко використовували у буряківничих поливних господарствах [5, арк. 147]. З метою зменшення витрат для боротьби з метеликами підгризаючих совок, запропоновано заміну патоки в коритця для відлову метеликів совок дешевшим відходом спиртової промисловості – патоковою бардою [5, арк. 148]. У відділі технології цукробурякового виробництва науковцями удосконалено технологічний процес цукробурякового виробництва і контролювання на основі економії палива [7, арк. 151].

3 грудня 1945 р. зазначену установу реорганізували у Всесоюзний науково–дослідний інститут цукрових буряків (ВНДЦБ) [5, арк. 110]. У відповідності до наказу директора інституту І. Ф. Бузанова №25–УС наукові співробітники Ф. І. Адаменко, Т. І. Ареф'єв, Є. А. Бровкіна, С. Є. Гомоляко, В. В. Задлер, М. Н. Копачевська, Г. Ф. Маринчик, А. Н. Невкрита, П. Ф. Обломська, А. С. Оконенко, А. І. Петиков, С. І. Печор, П. О. Полтавцев, А. Г. Радченко, Є. Н. Савченко, Є. А. Тонкаль розширили різні напрями досліджень щодо удосконалення вирощування цукрових буряків для написання та захисту дисертаційних робіт [19, арк. 26]. На початку 1946 р. дослідження ефективності вирощування цукрових буряків здійснювала мережа науково–дослідних установ у різних ґрунтово–кліматичних умовах УРСР, що підпорядковувались Всесоюзному науково–дослідному інституту цукрових буряків.

Зокрема, дослідження виконували в Уманському дослідно–селекційному пункті та Білоцерківській, Верхнячській, Весело–Подольській, Іванівській, Миронівській, Немерчанській, Носівській, Уладівській дослідно–селекційних станціях [20, арк. 11–12].

Отже, аналізуючи архівні документи і матеріали, можна зробити висновок, що науково–дослідна робота з селекції та агротехніки вирощування цукрових буряків під час воєнних дій Другої світової війни була зосереджена у Всесоюзному науково–дослідному інституті цукрової промисловості, що евакуювався до східних районів СРСР. Упродовж 1942–1943 рр. науково–дослідну роботу вчені інституту виконували за важливими напрямками: розроблення системи агротехнічних заходів, способів обробітку ґрунту та удобрення, захисту від шкідників і хвороб, що забезпечувало високі та стійкі урожаї цукрових буряків, зернових культур і трав у зерно–просапних сівознах з метою підвищення родючості ґрунту. Повернувшись з евакуації до м. Київ у 1944 р. велике значення науковцями інституту приділено дослідженням за напрямками: фізіології, біохімії та анатомії, селекції і генетики, насіннезнавства, агротехніки, а також механізації вирощування цукрових буряків, економіки та організації ефективного виробництва цукробурякової галузі.

Список використаних джерел

1. Вергунов, ВА., 2012. 'Сільськогосподарська дослідна справа в Україні від зародження до академічного існування: організаційний аспект', Київ: *Аграрна наука*, 416 с.
2. Коваленко, НП., 2014. 'Становлення та розвиток науково–організаційних основ застосування вітчизняних сівозмін у системах землеробства (друга половина XIX – початок XXI ст.): монографія', Київ: *ТОВ «Нілан–ЛТД»*, 490 с.
3. Вергунов, ВА., Хижняк, ВП., 2004. 'Українські науково–дослідні сільськогосподарські заклади в роки Великої Вітчизняної війни', *Історичні записки*, Луганськ: *Вид–во СНУ ім. В. Даля*, Вип.1, с.19–25.
4. Коваленко, НП., 2013. 'Відновлення досліджень сівозмін у наукових установах та впровадженні у господарствах Наркомзему УРСР у 1941–1945 рр.', *Аграрний вісник Причорномор'я*, Вип.66, с.45–50.
5. 'Центральний державний архів вищих органів влади та управління України', Ф.Р–2, Оп.7, Спр.4876, Арк.1–224.
6. Там само, Ф.5122, Оп.1, Спр.76, Арк.1–78.
7. Там само, Спр.73, Арк.1–50.
8. Там само, Спр.109, Арк.1–557.
9. Там само, Спр.75, Арк.1–175.
10. Там само, Спр.83, Арк.1–28.
11. Там само, Спр.81, Арк.1–149.
12. Там само, Спр.82, Арк.1–24.
13. Там само, Спр.85, Арк.1–24.
14. Там само, Спр.89, Арк.1–213.
15. Там само, Спр.99, Арк.1–63.
16. Там само, Спр.95, Арк.1–297.
17. Там само, Спр.96, Арк.1–324.
18. Там само, Спр.108, Арк.1–61.
19. Там само, Спр.107, Арк.1–261.
20. Там само, Спр.122, Арк.1–65.

References

1. Vergunov, VA., 2012. 'Sil's'kogospodars'ka doslidna sprava v Ukraїni vid zarodzhennja do akademichnogo isnuvanja: organizacijnyj aspekt (Agricultural experienced business in Ukraine from an origin to academic existence: organizational aspect)', Kyїv: *Agrarna nauka*, 416 s.

2. Kovalenko, NP., 2014. 'Stanovlennja ta rozvytok naukovo-organizacijnyh osnov zastosuvannja vitchyznjanyh sivozmin u systemah zemlerobstva (druga polovyna XIX – pochatok XXI st.): monografija (Becoming and development of scientifically-organizational bases of application of home crop rotations in the systems of agriculture (the second half of XIX is beginning of XXI of century): monograph)', Kyi'v: TOV «Nilan-LTD», 490 s.

3. Vergunov, VA., Hyzhnjak, VP., 2004. 'Ukrai'ns'ki naukovo-doslidni sil's'kogospodars'ki zaklady v roky Velykoi' Vitchyznjanoi' vijny (Ukrainian research agricultural establishments are in the years of Great Patriotic war)', *Istorychni zapysky*, Lugans'k: *Vyd-vo SNU im. V. Dalja*, Vyp.1, s.19–25.

4. Kovalenko, NP., 2013. 'Vidnovlennja doslidzen' sivozmin u naukovyh ustanovah ta vprovadzen' u gospodarstvah Narkomzemu URSR u 1941–1945 rr. (Proceeding in researches of crop rotations in scientific establishments and introductions is in the economies of Narkomzem of Ukraine in 1941–1945)', *Agrarnyj visnyk Prychornomor'ja*, Vyp.66, s.45–50.

5. 'Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrai'ny (Central state archive of higher authorities and administration of Ukraine)', F.R–2, Op.7, Spr.4876, Ark.1–224.

6. Tam samo, F.5122, Op.1, Spr.76, Ark.1–78.

7. Tam samo, Spr.73, Ark.1–50.

8. Tam samo, Spr.109, Ark.1–557.

9. Tam samo, Spr.75, Ark.1–175.

10. Tam samo, Spr.83, Ark.1–28.

11. Tam samo, Spr.81, Ark.1–149.

12. Tam samo, Spr.82, Ark.1–24.

13. Tam samo, Spr.85, Ark.1–24.

14. Tam samo, Spr.89, Ark.1–213.

15. Tam samo, Spr.99, Ark.1–63.

16. Tam samo, Spr.95, Ark.1–297.

17. Tam samo, Spr.96, Ark.1–324.

18. Tam samo, Spr.108, Ark.1–61.

19. Tam samo, Spr.107, Ark.1–261.

20. Tam samo, Spr.122, Ark.1–65.

* * *